

BARSELONA JARAYONI FRANSIYANING O'RTA-YER DENGIZI SIYOSATIDA YANGI BOSQICH

Marufova Yulduz

SamDU tarix fakulteti 2-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada YI ning O'rtayer dengizi siyosatidagi munosabatlarning yangi oqimi ostida Fransiyaning tashabbusi bilan Yevro-O'rtayer dengizi davlatlarining konferensiyasi chaqirilishi, XX asr 90-yillar o'rtalariga kelib O'rtayer dengizi siyosati YI ning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylanishi va uning bir qancha sabablari kabi masalalar tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: YI, Jak Shirak, Barselona, Yevro-O'rtayer dengizi hamkorligi, "Barselona jarayoni", Yevromed hamkorligi.

YI ning O'rtayer dengizi siyosatidagi munosabatlarning yangi oqimi ostida Fransiyaning tashabbusi bilan Yevro-O'rtayer dengizi davlatlarining konferensiyasi chaqiriladi. 1995-yil 31-avgustda barcha elchilar oldida nutq so'zlarkan ekan Fransiyaning yangi prezidenti Jak Shirak "Yevropa davlatlarining etiborini O'rtayer dengizi va Afrika davlatlariga qaratar ekanmiz, bizning davlatimiz ularning ham iqtisodiy, ham ijtimoiy rivojlanishiga katta hissa qo'shamiz" deb ta'kidlagan. J. Shirak so'zlariga ko'ra aynan shu g'oya Yevropa Ittifoqining Kan shahridagi yig'ilishida Fransiyaning Sharqiy Yevropa va Afrikadan tashqari O'rtayer dengizi davlatlariga ham moliyaviy yordam ajratish taklifini o'rtaga tashlashga undagan. Yig'ilish yakunida J. Shirak shu yilning noyabr oyida oxirida Fransiya Barselona shahrida dengizning 2 tarafidagi barcha davlatlar rahbarlarining yig'ilishini o'tkazilishiga bor kuchini berishini, ikki o'rtadagi tushunmovchilik va sabrsizlik oqibatida uzoqlashib ketgan aloqalarni qaytadan tiklanishiga vada berdi.³¹

XX asr 90-yillar o'rtalariga kelib O'rtayer dengizi siyosati YI ning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylanadi. Bunga bir qancha sabablar mavjud edi. Birinchidan, YI janubga qarab kengayishib, a'zolar sonining ko'payishi va O'rtayer dengizi bilan yaqin aloqalarga, ayniqsa, neft va yoqilg'i mahsulotlar bo'yicha Shimoliy Afrika davlatlariga qaramlikning ko'payishi bo'ldi. Ikkinchidan, YI ga Shimoliy Afrikadan migratsiyaning kuchayishi va sivilizatsiyalarning to'qnashuvi bo'ldi.

³¹ Карева Д.О. Средиземноморская политика Франции в конце XX – начале XXI вв. Москва, 2015. с-67

Yevro-O‘rtayer dengizi hamkorligiga asos solish g‘oyasi 1994-yil oktyabr oyida Yevro komissiya tomonidan ilgari surildi. Chunki YI uchun O‘rtayer dengizi hududi strategic ahamiyatga ega edi. 1995-yil noyabr oyida Barselona shahrida YI va O‘rtayer dengizi davlatlarining tashqi ishlar vazirlarining yig‘ilishida kelajakda yangi strategik yo‘nalish –Yevro-o‘rtayer dengizi hamkorligiga asos solindi. Keyinchalik bu hamkorlik “Barselona jarayoni” yoki Yevromed hamkorligi deb nom oldi.³²

1995-yilda Fransiya bosh vaziri bo‘lgan A.Jyuppe O‘rtayer dengizini fransuz diplomatiyasi uchun tabiiy kenglik yoki muhit deb atadi. Bu davrda Fransiyaning iqtisodiy va harbiy qudrati dunyoda kuchsizlanganligini hisobga olsak, O‘rtayer dengizi davlatlariga ijtimoiy yordam bahonasida o‘z tasirini o‘tkazish taktikasi ish boshladi.³³

Barselona jarayoning shakllanishida asosiy rolni so‘zsiz Fransiya o‘ynadi. Aynan Fransiya Yevro-o‘rtayer dengizi hamkorligining bosh arxitektori bo‘ldi.

Shunday qilib, 1995-yil 28-29-noyabr kunlari Ispaniyaning Barselona shahrida Birinchi Yevro-o‘rtayer dengizi konferensiyasi bo‘lib o‘tdi. Bu sammitda YI ning 15 davlatidan (1995-yilda YI ga Avstriya, Finlandiya va Shvetsiya qo‘shilgan) va O‘rtayer dengizining 11 ta janubiy sohil bo‘yi davlatlari (Jazoir, Misr, Isroil, Iordaniya, Kipr, Livan, Malta, Marokash, Suriya, Tunis, Turkiya) tashqi ishlar vazirlari, shuningdek, Falastin avtonomiyasining prezidenti Yosir Arofat qatnashdi. Liviya va Mavritaniyaning vakillari teng huquqli bo‘lmagan kuzatuvchi maqomida qatnashdi. Chunki Liviya YI bilan kelishuv yo‘qligi, Mavritaniyaning O‘rta-yer dengizi davlati emasligi ro‘kach qilindi. Sammitda, bundan tashqari Yevropa Kengashining rahbari X.Solana va Yevrokomissiya vitse-prezidenti M.Maran ham qatnashdi.

Konferensiyaga AQSh va Rossiyadan vakillar taklif qilinmadi. AQShning chaqirilmasligiga sabab, u O‘rtayer dengizida YI ning asosiy raqobatchisi edi. Rossiya esa bu mintaqada sezilarli tasirga ega emasdi.

Sammit yakunida Yevro-o‘rtayer dengizi hamkorligida asosiy 3 ta yo‘nalishni belgilab beruvchi Barselona deklaratsiyasi imzolandi. Asosiy 3 ta yo‘nalish quyidagilar:

1. Siyosat va xavfsizlik sohasida hamkorlik. Bu sohada hamkorlar tinchlik va barqarorlik sohasida umumiy hudud shakllantirish maqsadi ko‘zlandi. Bu maqsadga erishishda hamkorlar BMT ustavi va 1948-yilgi Umumjahon inson huquqlari deklaratsiyasiga asoslanib harakat qilishga kelishib olishdi. “Tinchlik va barqarorlikda umumiy hudud shakllantirish” g‘oyasi qanchalik jozibali eshitilmasin, hamkorlarga

³² Трофимова О.Е. Эволюция средиземноморский политики Евросоюза: путь от сотрудничества к интеграции. Москва, 2011. с-16

³³ Обичкина Е.О. Франция в поисках внешнеполитических ориентиров в постбиполярном мире. Москва, 2003. с-324

go'yaviy og'irlik qilardi. Tinchlik va barqarorlikni O'rtayer dengizining har ikkala sohilbo'yi davlatlari janub ham, shimol ham muhtoj edi. Ayniqsa dengizning janubiy sohilidagi davlatlarda har doim keskinlik o'chog'i bo'lib qoldi va qo'shni hududlarga ham xavf solib turdi. 10 yillardan beri davom etayotgan arab-isroil urushlari, islom radikalizmi, har doim harbiy to'qnashuv xavfi, terrorchilik aktlari, aholining o'ta qashshoqligi, hokimiyat boshqaruvida korrupsiyaning kuchliligi va boshqa sabablar bu hududda ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy beqarorlikni har doim yaratgan. Aynan shundan yana bir yirik muammo –yashirin migratsiyaning shakllanishi olib keladi. Bunga asosan Yevropaning barqaror va iqtisodning gullab-yashnashi sabab bo'lgan va bir necha o'n yillardan beri o'ziga aholini jalb qilgan.

Barselona konferensiyasi qatnashchilari hamkorlar o'rtasida yaxshi qo'shnichilik siyosatini olib borishga sharoit shakllantirishga vada berishdi. Qaysiki usiz ko'pqirrali hamkorlikni yaratib bo'lmasdi. Lekin xalqaro huquq normalariga asoslangan holda boshqa hamkor davlatning ichki ishlariga to'g'ridan to'g'ri aralashishdan o'zini tiyilishi ham kelishib olindi. Bu band Yevropa davlatlari uchun o'ta muhim edi. Chunki bu loyiha oldingi mustamlakachilik tizimini qaytadan tiklash emas, balki hamkorlik munosabatlarini qurilishini janubiy qo'shnilarga ko'rsatishi kerak edi.³⁴

2.Iqtisod va moliya sohasida hamkorlik. Sammit qatnashuvchi davlatlar o'zlarining asosiy maqsadi umumiy farovonlik hududini shakllantirish edi. Ma'lum bir masalalarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni tezlashtirish kerakligi va shu orqali aholining yashash turmush tarzini yaxshilash hamda aholi bandligini ko'paytirish edi. Janubiy O'rtayer dengizi davlatlarida ishsizlikning ko'p bo'lishiga asosan qoloq iqtisod va sust ijtimoiy siyosat sabab bo'lgan. Shuning uchun Barselona konferensiyasi qatnashchilarining fikricha ijtimoiy-iqtisodiy sohaning rivojlanishini kuchaytirish yangi ish o'rinlarining shakllanishi, iqtisodni stagnatsiyadan chiqarish va aholi turmush tarzini yaxshilashga ko'maklashishi kerak. Bu narsa, o'z navbatida Shimoliy va janubiy sohilbo'yi davlatlaridagi hayot darajasining bir biriga yaqinlashishiga va noqoqnuniy migratsiyaning tugatilishiga olib kelishi zarur edi.

Ilgari surilgan vazifalar malum bir sharoitlarda amalga oshishi mumkin edi. Shulardan biri Barselona konferensiyasida aytilganidek, avvalo Shimoliy va janubiy sohilbo'yi davlatlari o'rtasida o'zaro shartnomalar tuzish va YI davlatlari o'rtasida imzolanadigan shartnomalar asosida 2010-yilga kelib "erkin savdo zonasini shakllantirish" (keying o'rinlarda ESZ) edi. ESZni shakllantirish uchun o'zaro erkin oldi berdi qilish uchun halaqit beradigan o'zaro savdo bojlarini va boshqa to'siqlardan asta sekin voz kechish kerak edi.

³⁴ Карева Д.О.Средиземноморская политика Франции в конце XX –начале XXI вв.Москва,2015.с-69

Bu kelishuv bir tarafdin barcha savdo bojlarining olinishi butun dengiz bo'ylab erkin tovar aylanishini yaratardi va mahsulot narxini tushishiga va yangi bozorlarning yaratilishiga olib kelar edi. Lekin Janubiy sohilbo'yi davlatlarining mahsulotlarining sifati Yevropa mahsulotlariga raqobat qilishi shubha ostida edi. Aynan qishloq xo'jaligi mahsulotlarida bu masala ko'ndalang turardi. Chunki qishloq xo'jaligi Shimoliy Afrika davlatlarining iqtisodida asosiy rol o'ynar edi.

Barselona deklaratsiyasida ikki sohilbo'yi davlatlari hayot tarzi o'rtasida farqni yo'q qilish yo'lidagi ikkinchi sharti iqtisodiy hamkorlikning chuqurlashishi edi.

Qatnashuvchi davlatlar shu narsani tan oldiki, ikki o'rtadagi munosabatlarning asosiy bandi bu energetik hamkorlikdir. Shuning uchun energetika sohasida hamkorlik va o'zaro munosabatlarni kuchaytirish kerakligini qo'llab quvvatlashdi. Shuningdek, bu sohada investitsiya hamkorligini oshirish va yagona energetik tarmoqni yaratish kerakligi takidlandi. Bu banddan ayniqsa Fransiya manfaatdor edi. Chunki mamlakat asosiy yoqilg'i mahsulotlarini Shimoliy Afrika va YAqin Sharq davlatlari davlatlaridan olgan.

O'rtayer dengizining janubiy sohilidagi davlatlarining asosiy qismi o'z daromadining katta qismini neft mahsulotlaridan olgan. Shuning uchun aynan shu sohada hamkorlik ko'proq va foydaliroq bo'lish tarafdori edi. O'zi uchun kerakli xom ashro mahsulotlarini olish evaziga Yevropa o'zining investitsiyasini kiritib hamkor bo'lishni, infrstruktura, fan va texnologiyani rivojlantirish va shu orqali ijtimoiy-iqtisodiy sohani rivojlantirib ta'sir o'tkazishni xohlardi.

Barselona konferensiyasida qatnashgan davlatlar ESZni shakllantirish va Yevro-o'rtayer dengizi hamkorligini yaratishning asosiy omili bu YI ning moliyaviy yordamini qo'shnilariga ko'paytirishdir.

Moddiy yordam masalasi 1995-yil iyundagi Kanndagi sammitdayoq kelishib qo'yilgan edi. Unga ko'ra YI Yevro-o'rtayer dengizi munosabatlarning rivojlanishiga 1995-1999-yillar davomida 4,685 mln ekyu (yevro) ajratadigan bo'ldi. Bu moliyaviy qaror Barselona deklaratsiyasida qabul qilindi. Moliyalashtirishda, shuningdek, Yevropa Inivestitsiya banki ham qatnashadigan bo'ldi.³⁵

Xulosa qilib aytganda Barsilona deklaratsiyasi Yevropa va O'rta yer dengizi hamkorligida ochiq va ko'p tamonlama hamkorlikka asoslangan munosabatlarga asos soldi. Fransiya uchun Barsilona jarayonining ishga tushishi haqiqiy siyosiy yutuq edi.

³⁵ Карева Д.О.Средиземноморская политика Франции в конце XX –начале XXI вв.Москва,2015.с-70

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Карева Д.О.Средиземноморская политика Франции в конце XX –начале XXI вв.Москва,2015.с-67
2. Трофимова О.Е.Эволюция средиземноморский политики Евросоюза:пут от сотрудничества к интеграции.Москва, 2011. с-16
3. Обичкина Е.О. Франция в поисках внешнеполитических ориентиров в постбиполярном мире.Москва,2003.с-324
4. Франция и Европа в XX-XXI веках . Под. Редакций А.С.Медякова 2018 с-238